

คำบรรยายพิเศษเรื่อง

“บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”

และ

“พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท”

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร

พิมพ์เผยแพร่โดย

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

คำบรรยายพิเศษเรื่อง

“บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”

และ

“พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท”

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร

พิมพ์เผยแพร่โดย

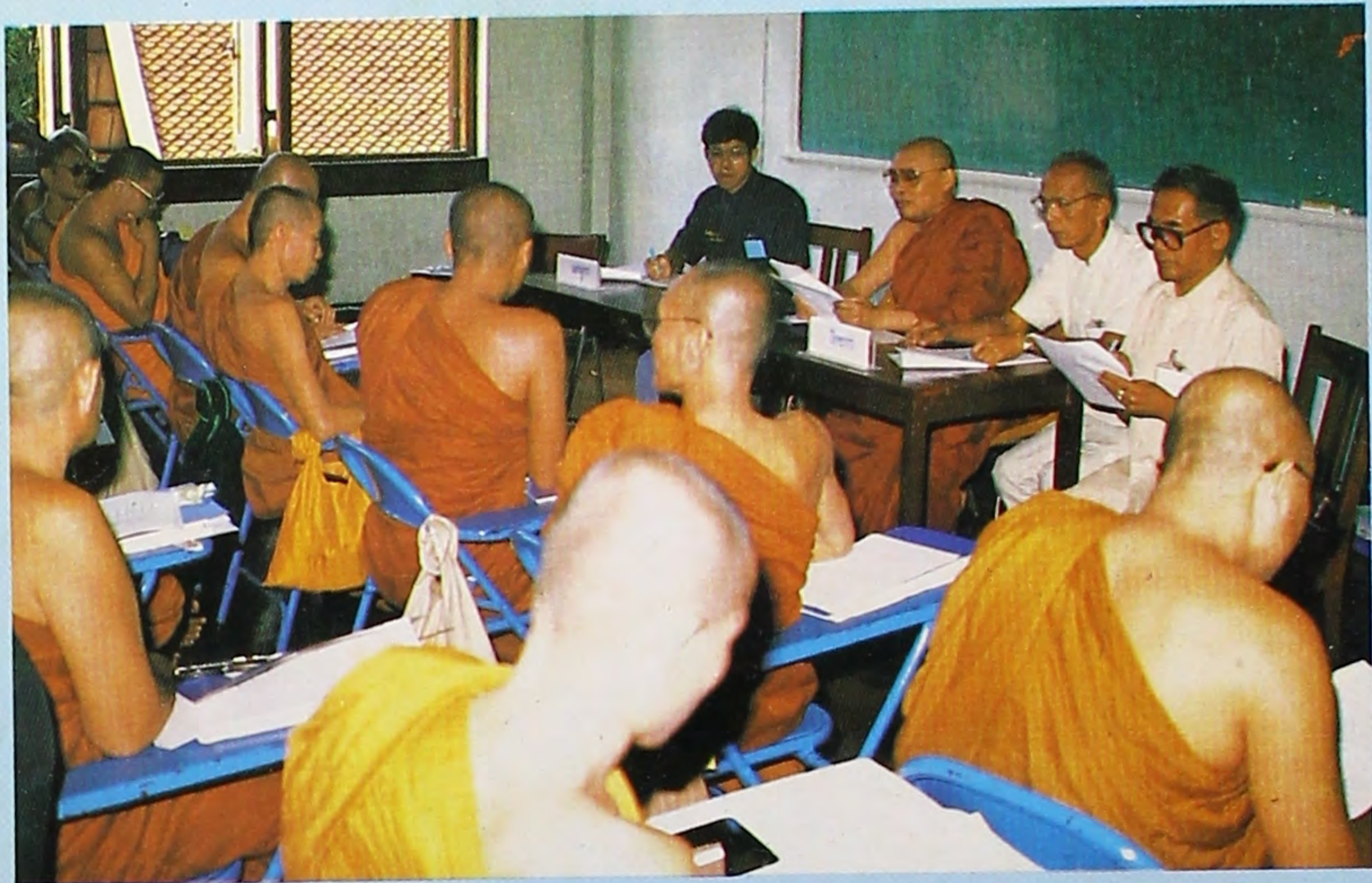
สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

สมเด็จพระญาณสังวร เป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนาพระวิทยากรแผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ณ ตึกสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

นายสมพร เทพสิทธิ์ รองประธานสภาสังคมสงเคราะห์ฯ กล่าวรายงานต่อ
ประธานในพิธี

การประชุมกลุ่มเพื่อพิจารณาบทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

พระพุทธรังษณี กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าอาวาส
วัดเบญจมบพิตร เป็นประธานในการประชุมใหญ่เพื่อพิจารณารายงานการประชุมกลุ่ม

คำนำ

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดให้มีการสัมมนา พระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในวันที่ ๒๘-๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ณ ตึกสภาการศึกษา มหาวิทยาลัย โดยมี สมเด็จพระญาณสังวร เป็นประธาน ในพิธีเปิดและปิดการสัมมนา

การสัมมนามีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอผลการดำเนินงานการพัฒนาตามอุดมการณ์และโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพื่อพิจารณาบทบาท และการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของพระวิทยากร ในการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และเพื่อขยายผลการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ให้กว้างขวางได้ผลยิ่งขึ้น ในการสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นการถวายราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช

มีพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จากจังหวัดต่าง ๆ ๕๖ จังหวัด เข้าร่วมการสัมมนาจำนวนทั้งหมด ๑๔๘ รูป

ในวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ เวลา ๙.๐๐ น. สมเด็จพระญาณสังวร ได้เป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนาและบรรยายพิเศษเรื่อง “บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”

สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ยังได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหิดล จัดการสัมมนาพระนักพัฒนา เรื่อง “พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท” ในวันที่ ๒๖ - ๒๗ ธันวาคม ๒๕๓๑ ณ หอประชุมใหญ่พุทธมณฑล มีพระนักพัฒนาจากจังหวัดต่าง ๆ เข้าร่วมการสัมมนา ๑๘๐ รูป

สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ได้อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร-บรรณายกพิเศษเรื่อง “พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท” ในวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๓๑ เวลา ๙.๔๕ น.

คำบรรยายของสมเด็จพระญาณสังวร เรื่อง “บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” และเรื่อง “พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท” ได้ให้ความรู้และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์มากมายหลายประการและเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ฟังอย่างยิ่ง อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การแสดงธรรมของสมเด็จพระญาณสังวรเป็นการแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่ สุด และมีความแจ่มแจ้ง ทั้งอรรถและพยัญชนะ หากพระสงฆ์ทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติตามคำบรรยายของสมเด็จพระญาณสังวร จะทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในการสงเคราะห์ประชาชนและพัฒนาสังคมยิ่งขึ้น จะทำให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง และจะทำให้พระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล และศาสนธรรมมีความเจริญมั่นคงยิ่งขึ้น จะเป็นศาสนาประจำชาติไทยและศาสนาประจำใจของคนไทย คู่กับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดกาลนิรันดร

สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ได้นำคำบรรยายทั้ง ๒ เรื่อง ของ
สมเด็จพระญาณสังวร พิมพ์เป็นเล่ม เพื่อเผยแพร่ให้กว้างขวาง
ยิ่งขึ้น และขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงด้วยความเคารพและ
ความกตัญญูกตเวทิต์ ในความเมตตาของสมเด็จพระญาณสังวร
ที่ได้กรุณาแสดงธรรมอันงาม ซึ่งให้ความรู้และข้อคิดเห็นที่มี
ประโยชน์อย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

สมพร เทพสิทธิ์า

รองประธานสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

๒ มกราคม ๒๕๓๒

สารบัญ

- คำกล่าวรายงานของ นายสมพร เทพสิทธิ์า ในพิธีเปิดการสัมมนา
เรื่อง “พระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ๑
- คำกล่าวเปิดการสัมมนาและคำบรรยายพิเศษเรื่อง “บทบาทของ
พระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”
ของ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) ๕
- คำบรรยายพิเศษเรื่อง “พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท” ของ
สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน)..... ๑๓

1912

Содержание
1. Введение
2. Глава I
3. Глава II
4. Глава III
5. Глава IV
6. Глава V
7. Глава VI
8. Глава VII
9. Глава VIII
10. Глава IX
11. Глава X
12. Глава XI
13. Глава XII
14. Глава XIII
15. Глава XIV
16. Глава XV
17. Глава XVI
18. Глава XVII
19. Глава XVIII
20. Глава XIX
21. Глава XX
22. Глава XXI
23. Глава XXII
24. Глава XXIII
25. Глава XXIV
26. Глава XXV
27. Глава XXVI
28. Глава XXVII
29. Глава XXVIII
30. Глава XXIX
31. Глава XXX
32. Глава XXXI
33. Глава XXXII
34. Глава XXXIII
35. Глава XXXIV
36. Глава XXXV
37. Глава XXXVI
38. Глава XXXVII
39. Глава XXXVIII
40. Глава XXXIX
41. Глава XL
42. Глава XLI
43. Глава XLII
44. Глава XLIII
45. Глава XLIV
46. Глава XLV
47. Глава XLVI
48. Глава XLVII
49. Глава XLVIII
50. Глава XLIX
51. Глава L
52. Глава LI
53. Глава LII
54. Глава LIII
55. Глава LIV
56. Глава LV
57. Глава LVI
58. Глава LVII
59. Глава LVIII
60. Глава LIX
61. Глава LX
62. Глава LXI
63. Глава LXII
64. Глава LXIII
65. Глава LXIV
66. Глава LXV
67. Глава LXVI
68. Глава LXVII
69. Глава LXVIII
70. Глава LXIX
71. Глава LXX
72. Глава LXXI
73. Глава LXXII
74. Глава LXXIII
75. Глава LXXIV
76. Глава LXXV
77. Глава LXXVI
78. Глава LXXVII
79. Глава LXXVIII
80. Глава LXXIX
81. Глава LXXX
82. Глава LXXXI
83. Глава LXXXII
84. Глава LXXXIII
85. Глава LXXXIV
86. Глава LXXXV
87. Глава LXXXVI
88. Глава LXXXVII
89. Глава LXXXVIII
90. Глава LXXXIX
91. Глава LXXXX
92. Глава LXXXXI
93. Глава LXXXXII
94. Глава LXXXXIII
95. Глава LXXXXIV
96. Глава LXXXXV
97. Глава LXXXXVI
98. Глава LXXXXVII
99. Глава LXXXXVIII
100. Глава LXXXXIX
101. Глава LXXXXX

คำกล่าวรายงาน

ของ

นายสมพร เทพสิทธิ์า

รองประธานสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
ในพิธีเปิดการสัมมนาเรื่อง

“พระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”

วันจันทร์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ เวลา ๙.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมใหญ่ ตึกสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย
วัดบวรนิเวศวิหาร

.....

ขอกราบนมัสการ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร ที่เคารพ
อย่างสูง

ในนามของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ กระผมขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสูง
ในความเมตตาของท่านเจ้าประคุณ ที่ได้กรุณารับเป็นองค์อุปถัมภ์
การสัมมนาเรื่อง “พระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” และ
กรุณาสละเวลามาเป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนาและบรรยาย
พิเศษเรื่อง “บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”
ในวันนี้

สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ได้ส่งเสริมและเผยแพร่อุดมการณ์
และโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗ อย่าง

ต่อเนื่องตลอดมา โดยได้ร่วมมือกับรัฐบาล หน่วยราชการ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา องค์การสมาชิก องค์กรของประชาชน และประชาชนทั่วไป เพื่อผนึกกำลังกันในการสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช

ในด้านความร่วมมือกับสถาบันศาสนา สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาและการให้ความสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น การสัมมนาและการฝึกอบรมพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ปราบกฏว่าพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ที่เข้าร่วมการประชุมสัมมนาและการฝึกอบรม ได้เป็นกำลังในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ของแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในการปลูกฝังและอบรมตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และในการพัฒนาหมู่บ้านต่าง ๆ ให้เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

สภาสังคมสงเคราะห์ฯ จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะจัดให้มีการสัมมนาพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ :-

๑. เพื่อเสนอผลการดำเนินงานการพัฒนาตามอุดมการณ์และโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

๒. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และประสบการณ์เกี่ยวกับการดำเนินงานการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๓. เพื่อร่วมกันพิจารณาบทบาทและหน้าที่ของพระ
 วิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในการพัฒนาตามอุดมการณ์
 แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน
 งานของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

๔. เพื่อยกย่องบทบาทและความสำคัญของพระวิทยากร
 แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และสถาบันพระพุทธศาสนา ในการ
 พัฒนาสังคมและประเทศชาติ

๕. เพื่อขยายผลการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม
 แผ่นดินทอง ให้กว้างขวางได้ผลยิ่งขึ้น และเพื่อผนึกกำลังกัน
 ทุกฝ่ายในการสร้างสรรค์แผ่นดิน ไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่น
 ดินทอง เป็นการถวายราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
 อยู่หัวภูมิพลมหาราช

ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย พระวิทยากรแผ่นดินธรรม
 แผ่นดินทอง พระวิทยากร และพระนักพัฒนา ที่เจ้าคณะจังหวัด
 และองค์การสมาชิกของสภาสังคมสงเคราะห์ฯ เสนอชื่อเข้าร่วม
 การสัมมนา

การสัมมนาประกอบด้วย การบรรยายเรื่อง “บทบาทของ
 พระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” และเรื่อง “อุดมการณ์
 แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และแผนพัฒนาจิตใจของแผนพัฒนาฯ
 ฉบับที่ ๖” การเสนอผลการดำเนินงานการพัฒนาตามอุดมการณ์
 และโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ใน ๓ ด้าน คือ การเผย
 แพร่ความรู้ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง การอบรม
 ปลุกฝังอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง การพัฒนาหมู่บ้าน

และชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และการประชุม
กลุ่ม ๓ กลุ่ม เพื่อพิจารณาบทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง ในการพัฒนาจิตใจ ในการพัฒนาสังคม และในการ
พัฒนาเศรษฐกิจ ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จาก
นั้น จะเป็นการประชุมใหญ่เพื่อเสนอรายงานการประชุมกลุ่ม

การสัมมนาครั้งนี้ ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากคณะ
สงฆ์และหลายฝ่าย โดยเฉพาะจากสภาการศึกษา มหามกุฏราช-
วิทยาลัย ที่กรุณาให้ใช้ห้องประชุมใหญ่ ตึกสภาการศึกษา เป็น
สถานที่ประชุม จึงขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ กระผมขอกราบอาราธนาท่าน
เจ้าประคุณ กรุณากล่าวเปิดการสัมมนาและบรรยายพิเศษเรื่อง
“บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” เพื่อ
เป็นประโยชน์และสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมสัมมนาต่อไป

คำกล่าวเปิดการสัมมนาและคำบรรยายพิเศษเรื่อง
“บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง”

ของ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) วัตรบวรนิเวศวิหาร
ในการสัมมนาพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง
ณ ตึกสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑

.....

ขออำนาจพรท่านรองประธานสภาสังคมสงเคราะห์ฯ ท่านสห
ธรรมิกทั้งหลาย

รู้สึกยินดีที่ได้รับอาราธนาให้มาร่วมในพิธีเปิดการสัมมนา
ในวันนี้ซึ่งเป็นการสัมมนาพระวิทยากร ในโครงการแผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง ของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ การ
สัมมนาเช่นนี้ได้จัดให้มีมาแล้วหลายครั้งในหลายโอกาสและหลาย
ที่ด้วยกัน สำหรับการสัมมนาในวันนี้ เป็นการสัมมนาพระวิทยากร
ในโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จากทั่วประเทศ เพื่อเสนอ
ผลการดำเนินงานการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดิน
ทอง และเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเกี่ยวกับปัญหา
และอุปสรรคในการดำเนินงาน ตลอดจนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ
บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ฉะนั้น ใน
การสัมมนาครั้งนี้ ทุกท่านและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้

คงจักได้รับฟังและรับรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ในโครงการนี้จากกันและกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการที่จะพัฒนาปรับปรุงงานในหน้าที่ของแต่ละฝ่ายให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

อนึ่ง ในโอกาสนี้ ได้รับอาราธนาให้มาพูดถึง “บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ด้วย ฉะนั้น ก็ขอฝากความคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการทำหน้าที่วิทยากรในโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ต่อท่านสหธรรมิกทั้งหลายที่มาร่วมสัมมนาในที่นี้ เพื่อเป็นข้อพิจารณาสักเล็กน้อย

อุดมการณ์และโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีเป้าหมายในการพัฒนาคน หมู่บ้าน ชุมชน และสังคม เพื่อสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยมีแนวการพัฒนาที่มุ่งให้มีการพัฒนาอย่างสมดุลและผสมผสานกันทั้ง ๓ ด้าน คือ ทั้งด้านจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ โดยถือเอาการพัฒนาด้านจิตใจเป็นรากฐานที่สำคัญ และการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ดังกล่าวนี้อาศัยหลักคือ ใช้ศาสนาธรรมในการพัฒนาจิตใจ ใช้วิถีทางประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคม และใช้หลักการช่วยตัวเองช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือร่วมใจกัน ในการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากอุดมการณ์อันเป็นหลักสำคัญทั้ง ๓ ประการ ของโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ประการที่สำคัญนั้นก็คือ การพัฒนาจิตใจ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทุกด้าน และในด้านการพัฒนาจิตใจนี้เอง ที่

พระสงฆ์ควรจักได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญและเป็นบทบาท
ที่กล่าวได้ว่า เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ทีเดียว

อันที่จริง หากพิจารณาดูให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า หลักการ
และแนวพัฒนาในโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ดังที่กล่าว
มาแล้วนั้น ก็ล้วนเป็นเรื่องที่มีอยู่ในพุทธธรรม หรือว่าสอดคล้อง
กับหลักพุทธธรรมทั้งนั้น พุทธธรรมหรือคำสอนของพระพุทธศาสนา
นั้น หากจะอธิบายอย่างย่อที่สุดแล้วก็คือหลักพัฒนาคนนั่นเอง
และคำว่า พัฒนา นี้หากจะขยายออกไปอีกสักชนิดหนึ่ง ก็คือ การ
พัฒนาภายนอกกับการพัฒนาภายใน การพัฒนาภายนอกหรือด้าน
นอกนั้นก็คือ การพัฒนาด้านวัตถุ นับแต่พัฒนาพฤติกรรมทางกาย
ไปจนถึงสิ่งของทรัพย์สินเพื่อการยังชีพ และเสริมสร้างชีวิตให้มีความ
เป็นอยู่สะดวกสบาย ส่วนการพัฒนาภายในหรือด้านในนั้น ก็คือการ
พัฒนาจิตใจให้เป็นจิตใจที่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมคุณธรรม สมบูรณ์
ด้วยสติปัญญาอันเป็นตัวรู้ดีรู้ชั่ว กระทั่งถึงเป็นจิตใจที่สงบเย็นใส
สะอาด อันเป็นภาวะที่จะนำมาซึ่งความสุขอันแท้จริงแก่ชีวิต หลัก
ธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีการแบ่งแยกเป็นหมวดเป็นข้อต่าง ๆ
กันออกไปนั้น ก็เพื่อการพัฒนาเฉพาะเรื่องเฉพาะด้านนั่นเอง ทั้งนี้
ก็เพื่อให้เหมาะสมแก่ระดับความต้องการของผู้ที่จะรับการพัฒนา
และระดับสูงสุดของการพัฒนาตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
ก็คือ การพัฒนาคนให้เป็นอริยชน

หลักการพัฒนาคนให้เป็นอริยชนดังกล่าวนี้ ก็คือ ไตรสิกขา
อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ความหมายของหลักไตรสิกขาก็คือ
การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย (ศีล) การพัฒนาพฤติกรรมทางจิต

(สมาธิ) และการพัฒนาสมรรถนะหรือความสามารถทางปัญญา
 นั้นเอง ในเมื่อเข้าใจความหมายของหลักการพัฒนาซึ่งเป็นหลัก
 การพัฒนาระดับสูงสุดของพระพุทธศาสนาตั้งนี้แล้ว เราก็จะเห็น
 ได้ว่า หลักการพัฒนิตตามหลักไตรสิกขานั้น สามารถนำมาประยุกต์
 ใช้กับการพัฒนาระดับต่ำ ๆ ลงมาได้ทุกระดับ เพราะไม่ว่าการ
 พัฒนาระดับใด ก็ย่อมจะดำเนินไปในหลักหรือในแนว ๓ ประการ
 นี้ คือ พัฒนาทางกายหรือทางวัตถุ พัฒนาทางจิตใจหรือทางคุณ-
 ธรรม และพัฒนาทางสติปัญญา เพียงแต่ลดหลั่นกันไปตามระดับ
 ของเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือที่ต้องการเท่านั้น

แต่มีข้อควรคำนึงไว้ประการหนึ่งคือ ต้องเข้าใจว่า พระ-
 พุทธศาสนา เป็นศาสนา มิใช่ทฤษฎีสังคม ทฤษฎีการเมือง ทฤษฎี
 เศรษฐศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ อย่างที่เรียกกันหรือเข้าใจกัน
 อยู่บ้างในปัจจุบัน เพราะถ้าพระพุทธศาสนาเป็นอันเดียวกับสิ่ง
 เหล่านั้น ก็ไม่จำเป็นต้องเรียกว่าศาสนา หรือถือว่าเป็นศาสนา แต่
 ที่เรียกว่าศาสนาหรือถือว่าเป็นศาสนา ก็แสดงว่าทั้ง ๒ อย่างนั้น
 มิใช่เรื่องเดียวกันหรือสิ่งเดียวกัน ฉะนั้น ศาสตร์ทางโลกกับศาสนา
 จึงมีหน้าที่ต่างกัน และต่างก็ทำหน้าที่ของตนภายในขอบเขตหน้าที่
 ของตน ข้อนี้เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อจะได้ไม่เกิดความ
 เข้าใจผิดหรือเข้าใจสับสนเกี่ยวกับหน้าที่ของศาสนาและขอบเขต
 การทำหน้าที่ของศาสนา หรือไม่หวังอะไรจากศาสนามากเกินไป
 หรือนอกหน้าที่นอกขอบเขตของศาสนา

ฉะนั้น เมื่อพูดถึงหลักการพัฒนิตด้านวัตถุ หรือที่มักเรียก
 กันว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจของพระพุทธศาสนา จึงมิได้หมาย

ความว่า พระพุทธศาสนาจะเข้าไปช่วยลงมือทำแปลงสาริตให้
 ประชาชนดู ซึ่งเป็นเรื่องของศาสตร์ทางโลก แต่สิ่งที่พระพุทธ
 ศาสนาให้เราทำก็คือ การแนะนำในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ เช่น
 ว่า ควรทำอย่างไรจึงจะเกิดความมั่งคั่งทางวัตถุหรือทรัพย์สิน ทำ
 อย่างไรครอบครัวยังจะมีความมั่นคง ควรจะจัดการอย่างไรกับ
 ทรัพย์สินที่หามาได้นั้น ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และ
 สังคมอย่างเต็มที่ ดั่งนี้เป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือ การพัฒนาใน
 ความหมายทางศาสนานั้น คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคือศีลธรรม
 และการพัฒนาดังนี้คือการพัฒนาคนหรือที่ตัวบุคคลนั่นเอง แม้
 การพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น
 ที่จะก่อให้เกิดสุขประโยชน์แก่มนุษยชาติอย่างแท้จริงนั้น จะต้อง
 เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคือศีลธรรม มิฉะนั้น แล้วก็กลับ
 จะได้รับผลตรงกันข้าม กล่าวคือ สังคมและประเทศชาติยิ่งพัฒนา
 ไปมากเท่าไร ปัญหาหรือความทุกข์ของชีวิตทั้งส่วนย่อยและส่วน
 รวมก็ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นเท่านั้น การพัฒนาในลักษณะนี้ แทนที่จะ
 เป็นไปเพื่อความสุขของชีวิต ก็กลับเป็นไปเพื่อความทุกข์ของ
 ชีวิต ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นการพัฒนาลง คือทำชีวิตให้สุขน้อย
 ลง มิใช่เป็นการพัฒนาขึ้น คือทำชีวิตให้สุขมากขึ้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นในทางอ้อม
 ว่า พระสงฆ์ควรจะมี บทบาทอย่างไร ในการดำเนินงานพัฒนา
 คน พัฒนาสังคม และพัฒนาเศรษฐกิจ ตามอุดมการณ์และโครงการ
 แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ซึ่งท่านสหธรรมิกทั้งหลายก็คงจะเข้าใจ
 กันดีอยู่แล้วตามสมควร แต่ถ้าหากจะกล่าวชี้ชัดลงไปว่า พระสงฆ์

ควรจะมีบทบาทอย่างไรในกิจการที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านหรือสังคมของชาวโลก ไม่ว่าจะเป็นในโครงการใด ๆ ก็คงจะต้องยึดหลักตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเรื่องทศ ๖ อันได้แก่ หน้าที่ของทศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ ที่จะพึงกระทำต่อกุลบุตรหรือประชาชน ซึ่งมีใจความว่า

- (๑) ชี้นำห้ามปรามมิให้กระทำสิ่งที่ผิดที่ชั่ว
- (๒) แนะนำสั่งสอนให้ประพฤติตนอยู่ในทางที่ชอบที่ดี
- (๓) อนุเคราะห์ช่วยเหลือด้วยน้ำใจไมตรี
- (๔) แนะนำในสิ่งที่ยังไม่เคยรู้
- (๕) ชี้แจงสิ่งที่เคยรู้แล้วให้ละเอียดกว้างขวางยิ่งขึ้น
- (๖) บอกทางสวรรค์ หรือว่าบอกทางบุญให้

หน้าที่ทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นการให้หลักการหรือแนวปฏิบัติไว้อย่างกว้าง ๆ และก็จะเห็นได้ว่า มีความหมายครอบคลุมไปถึงกิจกรรมทุกด้าน แต่ในทางปฏิบัตินั้น ควรจะทำอะไรบ้าง และควรจะทำอย่างไรบ้าง ก็เป็นเรื่องที่ต้องใช้วิจารณญาณพิจารณากระทำไปตามความเหมาะสม คือ เหมาะสมแก่สมณसारูป

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา มิได้ปิดกั้นมิให้พระสงฆ์ร่วมมือช่วยเหลือในกิจกรรมของชาวโลกที่จะเป็นไปเพื่อสุขประโยชน์ของสังคมเป็นส่วนรวม คำสอนเรื่องหน้าที่ของทศเบื้องบนคือสมณพราหมณ์ต่อกุลบุตร ๖ ประการดังกล่าวข้างต้น ก็เป็นการชี้ให้เห็นโดยตรงว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ที่พึงกระทำต่อประชาชนเพื่อเป็นการปฏิการต่ออุปการะที่ประชาชนมีต่อตนเองอย่างไรบ้าง เมื่อพิจารณาจากหลักนี้แล้ว ก็กล่าวได้ว่า

การให้ความอนุเคราะห์ร่วมมือในกิจการทางโลกเพื่อสุขประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาตินั้น ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่พระสงฆ์ควรทำเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ที่พระสงฆ์จะต้องกระทำที่เดียว แต่ทั้งนี้พระสงฆ์จะต้องรู้จักพิจารณากระทำให้อยู่ในขอบเขตของพระศาสนา หรือว่าอยู่ในขอบเขตของหน้าที่ของพระสงฆ์

ฉะนั้น การที่โครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ได้อาราธนาพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมาเป็นพระวิทยากร เพื่อช่วยกันส่งเสริมและเผยแพร่อุดมการณ์และโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จึงเป็นความดำริที่ดี เป็นการแสดงให้เห็นว่า คณะผู้ดำเนินการโครงการนี้เล็งเห็นความสำคัญและประโยชน์ของสถาบันสงฆ์หรือสถาบันศาสนา ส่วนพระวิทยากรที่ได้เข้ามาร่วมดำเนินงานในโครงการนี้ ก็นับว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะพึงมีต่อประชาชนและสังคมตลอดถึงประเทศชาติ ที่มีอุปการะต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ร่วมมือกันและต่างทำหน้าที่ของตน ๆ อย่างเหมาะสมครบถ้วนแล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการนี้ก็คงจักดำเนินไปด้วยดี และบรรลุถึงเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

ก็ขอฝากความคิดเห็นเรื่อง บทบาทของพระวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ไว้เพียงเท่านี้ ต่อไปนี้ ก็ขอถือโอกาสเปิดการสัมมนาตามหัวข้อที่กำหนดไว้ต่อไป

ขอให้การสัมมนาครั้งนี้ดำเนินไปด้วยดี ให้ท่านทั้งหลายที่มาร่วมสัมมนาและฟังบรรยายพิเศษนี้ ได้แสดงความคิดเห็น ความรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็นซึ่งกันและกัน ใน

เรื่องที่สัมมนากันครั้งนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์
ของการสัมมนาครั้งนี้ทุกประการ เทอญฯ

คำบรรยายพิเศษ

เรื่อง “พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท”

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร

ณ หอประชุมใหญ่พุทธมณฑล

วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๓๑ เวลา ๐๙.๔๕ น.

.....

อำนวยการ ท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่าน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ท่านผู้มีเกียรติท่านสหธรรมิก
ทั้งหลาย

รู้สึกยินดีที่ได้มาร่วมในการประชุมในวันนี้ ซึ่งเป็นการ
ประชุมพระนักพัฒนาจากภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งผู้ที่สนใจ
และเกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบท ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์
อีกจำนวนหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมพระพัฒนาในภูมิภาค
ต่าง ๆ ของประเทศให้เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทางวิชา
การ เพื่อนำเอาพุทธธรรมไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชนบท
ให้มากขึ้น

สำหรับการบรรยายที่ได้รับมอบหมายในวันนี้ก็คือหัวข้อ
ที่ว่า “พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท” ซึ่งนับว่าเป็นหัวข้อที่น่า
พิจารณา แต่การพูดถึงเรื่องพุทธธรรมกับการพัฒนาชนบทใน

วันนี้ ก็คงเป็นเพียงการเสนอข้อคิดบางประการไปตามหลักการ
เท่าที่คิดเห็นหรือนึกได้ เพื่อเป็นเครื่องประกอบกับแนวคิดแนว
ปฏิบัติในการดำเนินกิจการพัฒนาของท่านทั้งหลายสักเล็กน้อย
เท่านั้น เพราะรายละเอียดต่าง ๆ นั้น ที่ประชุมนี้ก็คงจักได้อภิปราย
กันอย่างกว้างขวางต่อไป

ตามหัวข้อเรื่องที่กำหนดไว้ว่า “พุทธธรรมกับการพัฒนา
ชนบท” นั้น ดูเหมือนมุ่งให้แสดงหลักการหรือหลักธรรมเกี่ยว
กับการพัฒนาชนบทมากกว่าที่จะกล่าวถึงบุคคล ฉะนั้นในที่นี้ก็จะ
ขอกกล่าวถึงหลักการหรือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ
การพัฒนาก่อน แต่ข้อที่ควรจะได้ทำความเข้าใจกันเสียก่อนใน
เบื้องต้นนี้ก็คือว่า ศาสนากับศาสตร์ทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์
เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เป็นต้นนั้น มีวิธีการและเป้าหมาย
ต่างกัน หรืออาจกล่าวได้อย่างรวม ๆ ว่ามีหน้าที่หรือทำหน้าที่ต่าง
กัน เพราะฉะนั้นคำว่า “การพัฒนา” ตามแนวพุทธธรรมหรือคำ
สอนของพระพุทธศาสนาที่จะพิจารณากันต่อไปนั้นจึงต้องพิจารณา
กันบนพื้นฐานของความเข้าใจดังกล่าวข้างต้นนี้ ประเด็นต่อไป
จึงมาถึงปัญหาที่ว่า พระพุทธศาสนามีคำสอนหรือให้คำสอนเกี่ยว
กับการพัฒนาไว้อย่างไรบ้าง

คำตอบสำหรับปัญหานี้ก็คือว่า พระพุทธศาสนามีคำสอน
ในเรื่องนี้ไว้อย่างพร้อมมูลเพราะพระพุทธศาสนานั้นหากจะกล่าว
อย่างรวบรัดที่สุดแล้วก็เรียกได้ว่า “หลักการพัฒนามนุษย์” กล่าว
คือพัฒนาสามัญมนุษย์ให้เป็นอภิมนุษย์ พัฒนาปุถุชนให้เป็นอริย
ชน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และหลักการ

ดังกล่าวนี้อีกคือ หลักไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา นั่นเอง ซึ่งโดย
 ใจความก็ได้แก่การพัฒนาทางกาย การพัฒนาทางจิต และการ
 พัฒนาทางปัญญา หลักไตรสิกขา (หรืออาจจะเรียกเสียใหม่ให้
 เข้ากับสมัยว่า หลักไตรพัฒนา หรือหลักไตรพัฒน์ สั้น ๆ ก็น่าจะ
 ได้) นี้ นับว่าเป็นหลักการใหญ่สำหรับพัฒนามนุษย์ของพระพุทธ-
 ศาสนา เป็นหลักการที่มีความเป็นสากล กล่าวคือสามารถนำไป
 ประยุกต์ใช้ได้กับการพัฒนามนุษย์ในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับ
 ต่ำ ระดับกลาง ระดับสูง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ขึ้นชื่อว่าการพัฒนา
 แล้ว ไม่ว่าจะเป็นระดับไหนย่อมจะต้องดำเนินไปตามหลักไตร
 สิกขานี้ การพัฒนานั้น ๆ จึงจะกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องชีวิตมนุษย์ ความจริงข้อนี้คงจะเข้าใจ
 ได้ไม่ยาก แม้ด้วยความเข้าใจแบบธรรมดา ๆ นั่นคือ คนที่ได้รับ
 การพัฒนาทางกาย หรือว่ามีพัฒนาการทางกายเป็นอย่างดี แต่
 ถ้ายังขาดพัฒนาการทางใจและทางสติปัญญา เราก็คงไม่ยอมรับ
 ว่าเขาเป็นคนที่สมบูรณ์ แม้คนที่มีพัฒนาการทางจิต หรือพัฒนา
 การทางปัญญาเป็นอย่างดี แต่ว่าขาดพัฒนาการทางกาย หรือร่างกาย
 พิกลพิการ เราก็คงไม่เรียกเขาว่าเป็นคนที่สมบูรณ์อีกเช่นกัน ฉะนั้น
 จึงเห็นได้ว่าคนที่สมบูรณ์หรือว่าชีวิตที่สมบูรณ์นั้น จะต้องมีการพัฒนา
 การสมบูรณ์ครบทั้ง ๓ ด้าน คือทั้งทางกาย ทางจิต และทางสติ
 ปัญญา เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า หลักไตรสิกขาของพระพุทธ-
 ศาสนานั้นเป็นหลักพัฒนามนุษย์ หรือว่าหลักพัฒนาชีวิตและเป็น
 หลักการที่มีความเป็นสากลอยู่ในตัว สามารถนำไปปรับใช้กับการ
 พัฒนาในทุกระดับของชีวิตได้

ที่ว่า หลักไตรสิกขามีความเป็นสากลนั้นคืออย่างไร? จะขอแสดงพอเป็นตัวอย่างดังนี้ การพัฒนาตนเพื่อบรรลุถึงอริยภาวะ คือความเป็นอริยะ นับแต่อริยภาวะขั้นต้น ไปจนถึงขั้นสูงสุด ก็ต้องดำเนินตามหลักไตรสิกขา กล่าวคือ ต้องมีพัฒนาการทางกาย ได้แก่การควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาให้อยู่ในสิกขาวินัย อันเป็นเรื่องของศีล ต้องมีพัฒนาการทางจิต ได้แก่ การควบคุมพฤติกรรมทางจิตจนมีความแน่วแน่นมั่นคง อันเป็นเรื่องของสมาธิ และต้องมีพัฒนาการทางปัญญา ได้แก่การอาศัยจิตที่มีสมาธินั้น พัฒนาปัญญาขึ้นมาจนถึงขั้นมีพลังตัดหรือทำลายกิเลส ได้สิ้นเชิง นี้เป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาตนให้เป็นอริยชนหรือพระอริยะ ส่วนการพัฒนาชีวิตในระดับรองลงมาคือพัฒนาตนให้เป็นกัลยาณชนก็ต้องดำเนินตามหลักไตรสิกขา นั่นคือ ต้องมีพัฒนาการทางกาย ได้แก่การฝึกฝนอบรมตนเองให้มีพฤติกรรมสอดคล้องหรือเป็นไปตาม กฎระเบียบ และศีลธรรมอันดีงามของสังคม อันนับว่าเป็นเรื่องของศีล ต้องมีพัฒนาการทางจิตใจ ได้แก่การฝึกฝนอบรมจิตใจให้ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรม จนจิตใจมีความมั่นคงแน่วแน่นอยู่ในธรรมตามสมควร อันนับว่าเป็นเรื่องของสมาธิ และต้องมีพัฒนาการทางปัญญา ได้แก่การศึกษาไตร่ตรองจนเกิดปัญญาความรู้ในเรื่อง บาบบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง อยู่ในทำนองคลองธรรม อันนับว่าเป็นเรื่องของปัญญาแม้การพัฒนาชีวิตในระดับสามัญทั่วไป ก็ต้องดำเนินไปตามหลักการ อันเป็นนัยะแห่งไตรสิกขา นั่นคือจะต้องมีพัฒนาการทางกายหรือ

ทางวัตถุเป็นต้นว่า ต้องบำรุงรักษาร่างกายให้เติบโตใหญ่แข็งแรง ต้องสร้างสมปัจจัยวัตถุเพื่อความอยู่รอดและอยู่ดีของชีวิต อันเป็นนัยะของไตรสิกขาข้อศีล จะต้องมีการพัฒนาการทางจิตใจ กล่าวคือ ต้องสร้างเสริมความรู้สึกรู้สึกนึกคิดหรือที่เรียกว่า อารมณ์ ทางจิตใจ ให้เป็นปกติสมบูรณ์ ปลุกฝังความสำนึกในทางระเบียบวินัยและศีลธรรม ความสำนึกผิดชอบ ชั่วดี ความสำนึกในประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น เป็นต้นให้เกิดขึ้นในจิตใจ อันเป็นนัยะแห่งไตรสิกขาข้อสมาธิ และจะต้องมีการพัฒนาการทางสติปัญญา อันได้แก่ความรู้ความสามารถในศิลปะวิทยาการอันจะเป็นเครื่องสร้างเสริมความเจริญในด้านต่าง ๆ ให้แก่ชีวิตตลอดถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งที่ดีที่ชั่ว สิ่งที่ดีที่ถูก สิ่งที่ไม่ควรไม่ควรเป็นต้น อันจะเป็นเครื่องยังความสุขให้เกิดขึ้นแก่ชีวิต อันเป็นนัยะแห่งไตรสิกขา ข้อปัญญา

ดังที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชีวิตทุกระดับชั้นนั้น จะต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๓ ด้านคือ ทั้งทางกายหรือวัตถุ ทางจิตใจ และทางสติปัญญา เพียงแต่แตกต่างกันไปตามระดับของวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเท่านั้น เพราะฉะนั้นหลักการพัฒนา (คือหลักไตรสิกขา) ของพระพุทธศาสนา นี้ จึงใช้ได้ทั้งกับการพัฒนาชนบทและกับการพัฒนาเมือง ตลอดไปจนถึงการพัฒนาประเทศ เพราะไม่ว่าการพัฒนาในที่ไหน ๆ ก็ย่อมมุ่งผลคือต้องการให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ใน ๓ ด้าน คือด้านกายหรือวัตถุ ด้านจิตใจหรือคุณธรรมและด้านสติปัญญา ซึ่งคงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

อนึ่ง พึงสังเกตว่าการพัฒนาชีวิตในระดับสามัญหรืออาจ

เรียกได้ว่าในระดับพื้นฐานตามหลักการพัฒนาชีวิตของพระพุทธศาสนาดังกล่าวนี้ เรื่องที่ควรจะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรกก็คือเรื่องทางกายหรือทางวัตถุอันแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องทางกายหรือทางวัตถุที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชีวิต เป็นสิ่งเอื้ออำนวยให้ชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น อันนับได้ว่าเป็นความสุขระดับหนึ่งของชีวิต และนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอันดับแรกด้วย ฉะนั้นจากหลักการข้อนี้นั่นเอง พระพุทธศาสนาจึงได้วางคำสอนปลีกย่อยอื่น ๆ ไว้อีกมาก เพื่อการพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ด้วยปัจจัยวัตถุที่จำเป็นแก่การดำรงชีพและเพื่อความสะดวกสบายของการดำเนินชีวิต เช่นคำสอนเรื่อง ประโยชน์ปัจจุบัน ๔, สุขของคฤหัสถ์ ๔, เหตุให้ตระกูลมั่งคั่ง ๔, อบายमुख ๔, เป็นต้น แต่ทางพระพุทธศาสนาถือว่า การพัฒนาแต่ทางกายหรือทางวัตถุโดยปราศจากการพัฒนาทางจิตใจหรือคุณธรรมควบคู่กันไปด้วยนั้น ไม่อาจจะทำให้ชีวิตประสบสุขหรือมีความสุขอย่างแท้จริงถาวรได้ ถ้าเปรียบกับคนก็เสมือนคนที่ร่างกายพัฒนาแข็งแรงเป็นผู้ใหญ่แต่จิตใจเป็นเด็กดีคือยังไม่พัฒนาไปตามสัดส่วนของพัฒนากำรทางกาย คนเช่นนี้ก็นับว่าเป็นคนผิดปกติหรือไม่สมประกอบ และความผิดปกติหรือความไม่สมประกอบนั่นเองที่อาจเป็นอันตรายต่อตนเองและต่อผู้อื่น ได้อย่างไม่คาดคิด เพราะฉะนั้นการพัฒนาตามหลักการของพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงการพัฒนาทั้งทางกาย ทางใจ และทางปัญญา หรือว่า ทั้งทางวัตถุ ทางคุณธรรม และทางปัญญา ควบคู่กันไปอย่างได้สัดส่วนสมดุลจึงจะเป็นการ

พัฒนาที่สมประกอบที่สมบูรณ์อาจอำนวยความสะดวกให้แก่ชีวิตและสังคมได้อย่างแท้จริงตามขั้นตอนระดับของการพัฒนา นอกจากนี้หลักการพัฒนาของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาข้างต้นนี้ยังแสดงให้เห็นความหมายอีกประการหนึ่งว่า การพัฒนาทางวัตถุนั้นต้องดำเนินไปภายในกรอบของคุณธรรมโดยการชี้แนะของปัญญาเท่านั้นจึงจะให้ความสุขแก่ชีวิตและสังคมได้อย่างแท้จริง มิฉะนั้นแล้วยิ่งพัฒนาก็ยิ่งเกิดปัญหาเกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองบ้าง แก่ผู้อื่นบ้าง หรืออาจจะทั้งแก่ตนเอง และทั้งแก่ผู้อื่น ดังที่เราทั้งหลายกำลังวิตกกังวลกันอยู่บ้างแล้วในขณะนี้

เมื่อกกล่าวถึงหลักการแล้วก็ควรจะได้กล่าวถึงบุคคลหรือบุคลากรซึ่งจะเป็นผู้นำหลักการนั้น ๆ ไปปฏิบัติด้วย เพราะเป็นสิ่งที่จะต้องไปด้วยกัน และเรื่องบุคลากรนั้น ทางพระพุทธศาสนา ก็ให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องหลักการเช่นกัน เพราะบุคลากรเป็นเสมือนตัวอย่างของหลักการที่นำไปประกาศหรือสั่งสอน ถ้าหลักการดี แต่บุคลากรไม่ดี ก็ไม่ก่อให้เกิดศรัทธาความเชื่อถือแก่ประชาชน เมื่อเป็นดังนั้นการที่จะทำให้หลักการนั้นได้รับการสนองตอบในทางปฏิบัติก็ย่อมเป็นไปได้ยาก แต่ตรงกันข้ามถ้าบุคลากรดี แม้หลักการจะไม่ค่อยดีนักก็อาจจะก่อให้เกิดศรัทธาความเชื่อถือขึ้นในประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของพระพุทธศาสนา บุคลากรคือพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ประกาศหรือสั่งสอนหลักการของพระพุทธศาสนานั้น จะต้องประพฤติตนอยู่ในหลักการที่ตนสั่งสอนนั้นด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ทำตนให้ตั้งอยู่ในคุณความดีอันสมควรก่อน แล้วจึงค่อยพรั้าสอนผู้อื่น”

และว่า “ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น” (ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖) ดังนี้เป็นต้น ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์จะต้องไปปฏิบัติหน้าที่พัฒนาชีวิตให้แก่ประชาชน หรือกล่าวสั้นๆ ไปช่วยพัฒนาประชาชน ไม่ว่าในระดับใด ๆ พระสงฆ์เองก็จะต้องได้รับการพัฒนาในระดับนั้น ๆ เสียก่อน กล่าวคือต้องพัฒนาตัวเองเสียก่อน แล้วจึงค่อยไปสอนให้คนอื่นพัฒนา หรือไปช่วยพัฒนาคนอื่น มิฉะนั้นแล้วก็ไม่รู้ว่าจะเอาอะไร ไปช่วยพัฒนาเขา ดังนี้เรียกว่าต้องสร้างภาวะความเป็นผู้นำขึ้นในตัวเองก่อน แล้วการที่จะนำบุคคลอื่น ไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์จึงจะบรรลุความสำเร็จ

หากมองย้อนไปในอดีตเราจะเห็นว่า พระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำของสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา และก็เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำในทางสติปัญญา พระสงฆ์จึงได้เป็นครูของประชาชนและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในชนบท ก็มักเกิดจากความริเริ่มของพระสงฆ์ หรือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งมีตัวอย่างให้เราเห็น ได้มากมาย ยิ่งมองย้อนไปไกลเท่าใด ก็จะยิ่งเห็นความเป็นผู้นำสังคมของพระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น แต่บทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวนี้ได้ค่อย ๆ ลดลงไปตามสัดส่วนของความเจริญขึ้นของสังคมโลก กระทั่งปัจจุบันนี้คนโดยทั่วไปมักจะเห็นว่า พระสงฆ์ไม่มีความจำเป็นอะไรต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของประชาชนแล้ว เพราะวิทยาการทางโลกเจริญก้าวหน้าไปไกลเกินกว่าที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาทอะไร ได้ในการพัฒนาดังกล่าวนั้น ถึงกับมีบางคนกล่าวว่า ไม่ใช่เรื่องของสงฆ์ แต่ในความเป็นจริงนั้น แม้ใน

ปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ก็ยังมีบทบาทสำคัญอยู่ไม่น้อยในสังคมชนบท
สำหรับผู้ที่สนใจสังเกตศึกษาก็คงจะยอมรับในความจริงข้อนี้

เพราะฉะนั้น การที่องค์การต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของรัฐและ
ของเอกชน ได้จัดให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา
ชนบท ดังที่ได้ดำเนินมาแล้วและจะดำเนินต่อไปนั้น จึงไม่ใช่เรื่อง
แปลกใหม่ แต่เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสที่
จะปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทเดิมของตน ได้สะดวกและมีประสิทธิภาพ
ยิ่งขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และในฝ่ายพระสงฆ์นั้นก็เท่ากับ ได้มีสิ่งกระตุ้น
เตือนให้รำลึกถึงบทบาทเดิมของตนที่เคยมีมาในอดีต คือความเป็น
ผู้นำในทางสติปัญญาและการพัฒนาชีวิตของสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่า
เป็นกิจที่พึงกระทำอันหนึ่งของพระสงฆ์ต่อสังคม ในเรื่องนี้ พระ-
พุทธเจ้าก็ได้ตรัสเตือนภิกษุสงฆ์อยู่เสมอ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้
ในที่แห่งหนึ่งว่า

“บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเรา
เนื่องด้วยผู้อื่น” (ขุ. อิติ. ๒๙/๒๘๗/๓๑๕)

และในอีกแห่งหนึ่งใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ชาวบ้านมีอุปการะแก่เธอ บำรุงเธอด้วย
ปัจจัย ๔ แม้พวกเธอก็จงมีอุปการะแก่ชาวบ้าน ด้วยการ
แสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดให้
แจ่มแจ้งทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ แก่ชาวบ้านเถิด เพราะ
คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
ด้วยการให้วัตถุและให้ธรรม” (อัง.ทสก. ๒๙/๔๘/๙๒)

และในอีกที่หนึ่งตรัสไว้ใจความว่า

“ภิกษุพึงแผ่เมตตาจิต เพื่อที่จะได้ไม่ทำให้การฉันทข้าว
ของชาวบ้านเป็นของว่างเปล่า” (อัง.เอก. ๒๐/๕๔) ซึ่ง
หมายความว่า ภิกษุแผ่เมตตาแก่ชาวบ้านเป็นการตอบ
แทนอุปการะของชาวบ้าน

ในคำสอนเรื่องทิศหก ได้ตรัสถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะพึงมีต่อ
ชาวบ้านไว้ว่า

๑. ห้ามมิให้กระทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้ (ที.ปาฎิ. ๑๑/๒๐๖)

พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระ-
สงฆ์กับชาวบ้านหรือสังคม และแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ที่พระสงฆ์
กับชาวบ้านจะพึงมีต่อกัน นั่นคือชาวบ้านมีหน้าที่ที่จะต้องอุปการะ
บำรุงพระสงฆ์ในด้านปัจจัยวัตถุ ส่วนพระสงฆ์ก็มีหน้าที่ที่จะต้อง
อุปการะชาวบ้านในด้านธรรมะ คือคำแนะนำสั่งสอนในด้านศีล-
ธรรมคุณธรรม อันจะเป็นหลักหรือเป็นแนวในการพัฒนาชีวิต
ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นการกล่าวถึงหลักการพัฒนา
ในคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักกลาง ๆ สามารถนำ
ไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาได้ทุกระดับและทุกสถานที่ นับแต่
การพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม พัฒนาชนบท พัฒนาเมือง ตลอด

ถึงพัฒนาประเทศ และที่เรียกว่าเป็น “หลักการ” ก็เพราะว่าเป็น การวาง “หลัก” หรือ “แนว” ในการปฏิบัติกระทำไว้อย่างกว้าง ๆ เท่านั้น ส่วน “วิธีการ” นั้น มิได้กำหนดหรือจำกัดลงไปอย่างแน่นอนตายตัว เพราะเป็นเรื่องที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตาม สมัย และเป็นเรื่อง que ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักเลือกสรรหรือดำริคิดขึ้น ให้เหมาะสมให้ควรแก่การนั้น ๆ เพราะฉะนั้นจะใช้วิธีการอย่างไร หรือทำอย่างไรก็ย่อมได้ แต่ข้อสำคัญนั้นต้องไม่ขัดกับหลักการ ที่กำหนดไว้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าปฏิบัติกระทำให้สอดคล้อง กับหลักการแล้วก็ย่อมเป็นอันใช้ได้ ด้วยเหตุนี้เองหลักการพัฒนา ของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว จึงเป็นหลักการที่มีความเป็น สากล หรือเรียกสั้นว่าเป็นหลักสากลเป็นอกาลิโก สามารถนำไป ปรับใช้ได้ในทุกกาลทุกสถานที่

อนึ่ง ใคร่ขอเสนอต่อที่ประชุมนี้ให้พิจารณาอีกประการ หนึ่งคือ เรื่องการพัฒนาชนบทนั้น ควรทำการพัฒนาให้ถึงชาวเขา เผ่าต่าง ๆ หรือกลุ่มต่าง ๆ ในทุกจังหวัดที่ชาวเขาอยู่ด้วย เช่น ใน ภาคเหนือ ก็นับแต่จังหวัดตากไปจนถึงจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น เพราะเมื่อได้เดินทางไปในจังหวัดนั้น ๆ ได้เคยรับฟังจากเจ้าหน้าที่ ฝ่ายปกครองหลายท่านแล้วว่า ชาวเขาบางกลุ่มในจังหวัดนั้น ๆ อาศัยอยู่ในที่ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเข้าไปถึงยาก บางกลุ่มจึง อยู่เหมือนนอยอย่างเป็นถิ่นอิสระ จึงเป็นโอกาสให้ผู้ที่พยายามเข้า ไปถึงได้ เกลี่ยกล่อมชักจูงไปในทางที่ผิดได้ง่าย จนถึงชาวเขา บางกลุ่มในที่บางแห่งถูกชักจูงให้คิดว่า ถิ่นที่อยู่ของพวกเขา นั้น เป็นถิ่นอิสระก็มี เพราะฉะนั้นถ้าหากได้มีการพยายามเข้าไปพัฒนา

ให้ถึงถิ่นของชาวเขากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ทั้งทางบ้านเมืองและทาง
 คณะสงฆ์ร่วมมือกัน ดังที่ได้มีการกระทำอยู่แล้วในบางถิ่น ก็จะมี
 เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นอันมาก จึงขอฝากไว้เพื่อประ-
 กอบความดีริของที่ประชุมนี้ด้วย

การบรรยายเรื่อง พุทธธรรมกับการพัฒนาชนบท ใน
 วันนี้ก็ขอยุติลงเพียงเท่านี้ ขออำนาจพรแต่ทุกท่าน

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เนื่องในโอกาส
ขึ้นปีใหม่ ๒๕๓๒

“ความสามัคคีปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
กับความรักใคร่เผื่อแผ่ช่วยเหลือกันฉันญาติพี่น้อง
สองประการนี้คือ คุณลักษณะสำคัญของไทย ที่ช่วยให้
ชาติบ้านเมืองอยู่รอดเป็นอิสระ และเจริญมั่นคงมา
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตราบใดที่เราทั้งหลายรักษา
ความเป็นไทยนี้ไว้ได้ ชาติบ้านเมืองก็จะดำรงมั่นคง
อยู่ตราบนั้น ความเป็นไทยจึงเป็นสมบัติล้ำค่าที่ชาว
เราต้องถนอมรักษาไว้เป็นนิตย์ตลอดไป

ในปีใหม่นี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ทุก ๆ คน ตั้งใจ
ทำความคิดความเห็นของตนให้กระจ่างแจ่มใสทำ
ความเข้าใจอันดีในกันและกันให้เกิดขึ้นแน่ชัดจะ
ปฏิบัติพัฒนากิจการงานใด ๆ ก็ให้นึกถึงความเป็นไทย
ไว้เสมออย่าประมาท งานของตนของชาติจักได้ดำเนิน
ก้าวหน้าไปโดยถูกต้องมั่นคง บรรลุถึงประโยชน์สุข
และความเจริญที่แต่ละคนปรารถนาปรารถนา”

